

До 100-річчя від дня народження Л.М. Славіна

С.Б. Буйських

ДОЛЯ ОДНОГО РУКОПISУ

Йдеться про долю неопублікованої монографії Л.М. Славіна «Ольвія. Нариси її історії та культури», написаній у 50-ті рр. ХХ ст.

З ім'ям члена-кореспондента АН УРСР професора Л.М. Славіна як визначного дослідника Ольвії (Мезенцева 1997, с. 95; Крапівіна 1997; Буйських 1997), Північного Причорномор'я (Захарук 1966, с. 265; Максимов 1972, с. 247) та античної культури загалом (Русяєва 1997) нерозривно пов'язане виникнення, становлення та подальший багаторічний розвиток вітчизняної античної археології.

Плідні наукові розробки Л.М. Славіним різнобічних питань історії та культури античного Причорномор'я втілилися в 150 опублікованих працях, переважна більшість із яких увійшла до золотого фонду вітчизняної науки і дотепер активно використовується сучасним поколінням дослідників¹. Рукописи, машинопис і чернетки багатьох із цих праць (як і величезний підготовчий матеріал до них) нині зберігаються у Науковому архіві Інституту археології НАН України (Станицына 1996, с. 21). У цьому особистому славінському фонді є і чимало творів, що не були опубліковані за його життя або ж залишилися незавершеними.

Зокрема, через різні життєві обставини вчений не встиг закінчити й захистити свою докторську дисертацію, хоча після війни протягом багатьох років напружено працював над нею. Паралельно він готував до друку свою фундаментальну монографію «Ольвія. Нариси її історії та культури», що узагальнювала його багато-

річну працю як ученого-археолога. На превеликий жаль, їй також не судилося побачити світ.

На думку В.М. Отрешка, з огляду на зміст цього неопублікованого рукопису, Л.М. Славіна «глибоко цікавили проблеми узагальнюючого історичного характеру і багато в чому він передував або ж навіть випереджав наступних до-слідників. Але думки ці були тоді явно несвоєчасними — або ж здавались йому такими, тому очевидно, він і не встиг ввести їх до наукового обігу» (Отрешко 1996, с. 89). Може, й так... Можливо, на заваді стала його величезна завантаженість в інституті, на університетській кафедрі, в експедиції тощо (Максимов 1996, с. 37). А ще, ймовірно, йому просто не дали змоги закінчити головну працю усього його життя, зважаючи на «невсипущу увагу» до нього тоталітарної системи, за жорстоких умов якої він жив і творив, і яка його нещадно шельмувала. Відомо, що за життя Л.М. Славін неодноразово зазнавав переслідувань через звинувачення то в «українському буржуазному націоналізмі», то в «змові з міжнародним сіонізмом», то в «космополітизмі», то ще в чомусь (Буйських 1996, с. 6; Рутковська 1996, с. 54; Рутковский 1997). Такі тоді були часи...

Проте сьогодні ми — нащадки, спадкоємці, послідовники та учні Л.М. Славіна в науці — зобов'язані зробити надбанням широкого наукового загалу хоча б частину його багатогранної творчої спадщини. Ця публікація — лише перший крок до цього. Ми пропонуємо читачеві невеликий фрагмент із праці Л.М. Славіна, про яку йшлося вище. Вона має кілька варіантів: рукописний (кінець 40-х — початку 50-х рр. ХХ ст.) (НАІА, ф. 17, № 27) і два машинописних, датованих 1950 р. (НАІА, ф. 12, № 358) та 1953—1954 рр. (НАІА, ф. 12, № 359). У цілому вони охоплюють усі головні етапи історичного розвитку Ольвії та відбивають її життєдіяльність і як античного

¹ Список опублікованих наукових праць Л.М. Славіна див.: Буйських С.Б. (ред.) Мир Ольвии. Памятник исследователю и исследование памятника. К 90-летию проф. Л.М. Славина. — К., 1996. — С. 12—17; Малесв Ю.М., Піоро І.С. Бібліографічний покажчик наукових праць співробітників кафедри археології та музеєзнавства КНУ ім. Т. Шевченка. — К., 1996. — С. 6—14.

міста, і як однієї із найвизначніших держав Причорномор'я.

Зокрема, зазначена монографія має такі розділи: «Нижнє Побужжя в доскіфський час», «Грецька колонізація Ольвії», «Скіфи та Ольвія», «Політичне життя і державний устрій Ольвії», «Економіка Ольвії», «Культура Ольвії», «Релігія та культури», «Ольвія в елліністичний час», «Ольвія в післягетську епоху», «Ольвія як античне місто», «Етносоціальний склад населення Ольвійської держави», «Некрополь Ольвії», «Ольвія та її оточення в скіфський час» тощо. Загальний обсяг праці — понад 20 друкованих аркушів².

Уважне ознайомлення з рукописом дає підстави вважати, що це перше у вітчизняній історіографії після відомої праці В.В. Латишева (1887) фундаментальне дослідження історії та культури Ольвії, в якому узагальнено результати планомірного дослідження міста та його сільської округи в першій половині ХХ ст. На нашу думку, ця праця ще чекає на свого дослідника, коментатора та, сподіваємося, публікатора в повному обсязі, що буде гідним пам'ятником ученому.

У цьому номері журналу «Археологія», присвяченому 100-річчю від дня народження Л.М. Славина, публікується лише один із розділів праці, в якому йдеться про економічне життя Ольвії у догетську епоху. Зрозуміло, що за більш ніж півстоліття, що пройшло з часу її

² Частково, у досить стислому вигляді, деякі матеріали з цієї праці увійшли до § 1—2 розділу 7 «Нарисів стародавньої історії УРСР» (К., 1957. — С. 243—270), підготовлених Л.М. Славиним.

написання, наша наука зробила значний крок уперед. Результати археологічних досліджень Ольвії було висвітлено в численних статтях та окремих книгах. За цей час лише тематичних збірників та монографій, присвячених Ольвії, видано понад 30. З-поміж них особливо відзначимо останнє капітальне дослідження «Ольвія. Античное государство в Северном Причерноморье», в якому значну увагу приділено саме питанню становлення та розвитку економіки Ольвійського поліса протягом його майже 1000-літньої історії (Крыжицкий и др. 1999, с. 57—81, 119—151, 196—220, 254—295, 331—337).

Природно, що порівняно з цими сучасними розробками праця Л.М. Славина в цілому і розділ, що пропонується до уваги читача зокрема, мають здебільшого історіографічний інтерес. Проте цінність їх від цього не втрачається, адже перед нами відкривається ще одна, досі не відома і цікава сторінка багаторічного дослідження Ольвії, що знайомить нас зі станом наукової розробки важливих питань економіки Ольвії у 50-ті рр. ХХ ст. і науковою спадщиною Л.М. Славина й, гадаємо, буде неупереджено і з великим інтересом сприйнята широким науковим загалом.

Насамкінець, вважаємо за потрібне ще раз зауважити, що зазначений розділ є не окремою тематичною статтею, а частиною великої наукової праці, і що в поданому вигляді сам автор не призначав її для публікації. Це був лише нарис, робочий варіант тексту, над яким Л.М. Славин працював, але остаточно завершити не встиг. Рукопис написано російською мовою і друкується в авторській редакції.

Буйських С.Б. Образ летящей души // Мир Ольвии. К 90-летию проф. Л.М. Славина. — К., 1996. — С. 3—6.

Буйських С.Б. Л.М. Славин і дослідження хори Ольвійської держави // Археологія. — 1997. — № 2. — С. 15—23.

Захарук Ю.Н. К 60-летию Л.М. Славина // СА. — 1966. — № 3. — С. 264—266.

Крапивіна В.В. Л.М. Славин і дослідження античного міста Ольвія // Археологія. — 1997. — № 2. — С. 8—15.

Крыжицкий С.Д., Русяева А.С., Крапивина В.В., Лейпунская Н.А., Скржинская М.В., Анохин В.А. Ольвия. Античное государство в Северном Причерноморье. — К., 1999. — 681 с.

Латышев В.В. Исследования об истории и государственном строе города Ольвии. — СПб., 1887. — 314 с.

Максимов Е.В. Лазарь Моисеевич Славин // СА. — 1972. — № 2. — С. 247—248.

Максимов Е.В. Л.М. Славин в послевоенные годы // Мир Ольвии. — К., 1996. — С. 54—58.

Мезенцева Г.Г. Дослідники археології України. — Чернігів, 1997. — 205 с.

Отрешко В.М. Долговечное влияние // Мир Ольвии. — К., 1996. — С. 87—90.

Русяева А.С. Л.М. Славин — визначний дослідник античної культури // Археологія. — 1997. — № 2. — С. 4—8.

Рутковська Л.М. Слово про Вчителя // Мир Ольвии. — К., 1996. — С. 51—54.

Рутковский А.Г. Археолог на все времена // Еврейские Вести (Приложение к газете Верховного Совета Украины «Голос України»). — 1997. — № 1—2. — С. 6.

Станицына Г.А. Обзор документов личного фонда Л.М. Славина // Мир Ольвии. — К., 1996. — С. 20—24.

Одержано 07.11.2006

С.Б. Буйських

СУДЬБА ОДНОЙ РУКОПИСИ

Приведена краткая характеристика неопубликованной монографии Л.М. Славина «Ольвия. Очерки ее истории и культуры», написанной в 50-е годы XX ст. и ныне хранящейся в Научном архиве Института археологии НАН Украины. Несмотря на давность и незавершенность работы, многие ее разделы, освещающие различные стороны политического, экономического, этносоциального и культурного развития Ольвии, и сейчас представляют большой научный интерес.

S.B. Buyskykh

THE FORTUNE OF A TYPESCRIPT

The item briefly describes an unpublished monograph by L.M. Slavin «Olbia. Studies of its History and Culture» written in the 50s of 20th c. which nowadays is being kept in the Scientific Archive of the Institute of Archaeology, NAS of Ukraine. The work remains incomplete; however, despite the fact that it was written a long time ago, many of its sections covering various aspects of political, economic, ethno-social, and cultural development of Olbia are still of high scientific interest.

Л.М. Славин

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЖИЗНЬ ОЛЬВИИ В ДОГЕТСКУЮ ЭПОХУ ¹

Рассмотрены вопросы развития основных отраслей экономической жизни Ольвии в VI—I вв. до н. э. (в том числе ремесел, сельского хозяйства, торговли и денежного обращения).

Экономическая жизнь Ольвии VI—I вв. до н. э. характеризуется развитием различных отраслей производственной и хозяйственной деятельности.

Большого развития получили в Ольвии ремесла. Ряд ремесленных производств достиг здесь сравнительно высокого технического уровня.

Гончарство. С большой нагрузкой работало ольвийское гончарное производство. Здесь изготовлялась прежде всего простая столовая и кухонная посуда, необходимая для повседневного домашнего обихода. Часть такой посуды выпускалась с лощеной поверхностью. Наряду с этим изготовлялась высокосортная посуда, покрывавшаяся черным и красным лаком, или украшавшаяся росписью — орнаментальной (растения, узоры) или сюжетной. В Ольвии частично производилась глиняная тара, необходимая для дальних перевозок (амфоры), большие сосуды для хранения зерна и других сыпучих и жидких продуктовых запасов (пифосы), черепи-

ца, требовавшаяся в очень большом количестве для покрытия крыш, грузила для рыболовных сетей и пряслица для ткацких станков. Глины, необходимые гончарам для производственных целей, брались тут же близ Ольвии.

Металлообрабатывающее производство.

Широкое развитие получило в Ольвии металлообрабатывающее ремесло, в особенности кузнечное и литейное дело. Остатки металлообрабатывающего производства Ольвии к настоящему времени открыты уже в ряде пунктов древнего города. В 1906 г. Б.В. Фармаковский открыл остатки железодельного производства в южной части Верхнего города. В 1927—1928 гг. остатки двух металлообрабатывающих мастерских открыты были на участке АГД, близ главной ольвийской улицы — одна к западу, другая — к востоку от нее. В 1948—1949 гг. открыты остатки металлообрабатывающего производства на том же участке, к востоку от улицы, метра в 60—70 от нее. В 1951—1952 гг. открыты остатки металлообрабатывающей мастерской позднего этапа существования улицы на территории цитадели.

¹ НАИА НАН України. — Ф. 12, № 359, с. 55—70.

© Л.М. СЛАВИН, 2007